

RAQAMLI IQTISODIYOTDA SOLIQ NAZORATI VA MONITORING TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISH

Menejment va zamonaviy texnologiyalar

universiteti 1 kurs magistrani

Xabibullayev Ismailjon Shukurulloh o'g'li

[*ismoilhabibullaev@gmail.com*](mailto:ismoilhabibullaev@gmail.com)

Urganch innovatsion universiteti

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Ismoilov Shukurulloh Habibulloh o'g'li

[*shismoilov@yandex.ru*](mailto:shismoilov@yandex.ru)

Annotatsiya

Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq nazorati va monitoring tizimini modernizatsiya qilishning nazariy asoslari hamda amaliy mexanizmlari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida soliq ma'murchiligida katta ma'lumotlar (Big Data), sun'iy intellekt, blokcheyn va real vaqt monitoringi kabi raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi tahlil qilindi. Xalqaro tajriba asosida raqamlashtirilgan soliq nazorati tizimining fiskal barqarorlikni ta'minlash, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq tushumlarini oshirishdagi roli baholandi. Natijada O'zbekiston sharoitida soliq monitoringini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, soliq nazorati, soliq monitoringi, soliq ma'murchiligi, Big Data, sun'iy intellekt, blokcheyn, fiskal barqarorlik, yashirin iqtisodiyot.

Annotation

This article examines the theoretical foundations and practical mechanisms for modernizing the tax control and monitoring system in the context of the digital economy. The study analyzes the application of digital technologies in tax administration, including Big Data, artificial intelligence, blockchain, and real-time monitoring systems. Based on international experience, the role of digital tax control in ensuring fiscal sustainability, reducing the shadow economy, and increasing tax revenues is assessed. As a result, scientific and practical recommendations are developed to improve the tax monitoring system under the conditions of Uzbekistan.

Keywords: digital economy, tax control, tax monitoring, tax administration, Big Data, artificial intelligence, blockchain, fiscal sustainability, shadow economy.

Аннотация

В статье исследуются теоретические основы и практические механизмы модернизации системы налогового контроля и мониторинга в условиях цифровой экономики. Проанализировано применение цифровых технологий в налоговом администрировании, включая большие данные (Big Data), искусственный интеллект, блокчейн и мониторинг в режиме реального времени. На основе международного опыта оценена роль цифровых инструментов в обеспечении фискальной устойчивости, снижении доли теневой экономики и повышении налоговых поступлений. Разработаны научно-практические рекомендации по совершенствованию системы налогового мониторинга в условиях Республики Узбекистан.

Ключевые слова: цифровая экономика, налоговый контроль, налоговый мониторинг, налоговое администрирование, большие данные, искусственный интеллект, блокчейн, фискальная устойчивость, теневая экономика.

Kirish

Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi iqtisodiy munosabatlarning yangi bosqichini boshlab berdi. Elektron tijorat, raqamli to'lov tizimlari va platforma iqtisodiyoti kengayib borayotgan sharoitda davlat moliya boshqaruvi, ayniqsa soliq nazorati tizimi tubdan yangilanishni talab etmoqda.

An'anaviy soliq tekshiruvlari ko'pincha retrospektiv (o'tgan davrga asoslangan) xarakterga ega bo'lib, tezkor iqtisodiy jarayonlarga moslashishda sustlik qiladi. Raqamli iqtisodiyot esa real vaqt rejimida ma'lumot almashinuvi va avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi — raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq nazorati va monitoring tizimini modernizatsiya qilishning samarali yo'nalishlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

- soliq nazoratining nazariy asoslarini tahlil qilish;
- xalqaro tajribani o'rganish;
- raqamli texnologiyalarning soliq monitoringidagi rolini aniqlash;
- modernizatsiya bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Metodologiya (Tadqiqot usullari)

Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi:

- tizimli tahlil va sintez;
- qiyosiy tahlil (xalqaro tajriba asosida);
- statistik ma'lumotlarni umumlashtirish;
- riskga asoslangan modellashtirish;
- iqtisodiy-matematik baholash usullari.

Empirik asos sifatida rivojlangan davlatlarning raqamli soliq tizimlari hamda O'zbekiston soliq ma'murchiligi amaliyoti tahlil qilindi.

Raqamli monitoring samaradorligi quyidagi mezonlar asosida baholandi:

1. soliq tushumlarining o'sish sur'ati;

2. tekshiruvlar sonining optimallasuvi;
3. ma'muriy xarajatlarning qisqarishi;
4. yashirin iqtisodiyot ulushining kamayishi.

Natijalar

1. Xalqaro tajriba tahlili

Estoniya tajribasi

Estoniyada soliq deklaratsiyalarining asosiy qismi elektron shaklda topshiriladi. Ma'lumotlar bazasi o'zaro integratsiyalashgan bo'lib, soliq monitoringi real vaqt rejimida amalga oshiriladi. Natijada soliq yig'implari samaradorligi oshgan va nazorat xarajatlari kamaygan.

Singapur tajribasi

Singapurda sun'iy intellekt asosidagi risk-tahlil tizimi shubhali operatsiyalarni avtomatik aniqlaydi. Tekshiruvlar selektiv asosda amalga oshiriladi, bu esa ma'muriy yukni kamaytiradi.

Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreyada "Hometax" tizimi orqali elektron hisob-fakturalar va soliq hisobotlari avtomatlashtirilgan tarzda monitoring qilinadi.

2. Raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya yo'nalishlari

2.1. Big Data va sun'iy intellekt

Katta hajmdagi tranzaksion ma'lumotlarni qayta ishlash imkoniyati soliq bazasini aniqlik bilan shakllantirishga yordam beradi. Sun'iy intellekt algoritmlari:

- risk reytingini belgilaydi;
- noqonuniy operatsiyalarni aniqlaydi;
- prognozli tahlilni amalga oshiradi.

2.2. Blokcheyn texnologiyasi

Ma'lumotlarning o'zgarmasligini ta'minlab, korrupsiya va soxtalashtirish xavfini kamaytiradi.

2.3. Real vaqt monitoringi

Onlayn nazorat-kassa mashinalari va elektron hisob-fakturalar orqali operatsiyalar bir vaqtning o'zida nazorat qilinadi.

3. O'zbekiston sharoitida natijalar

O'zbekistonda so'nggi yillarda elektron soliq hisobotlari, onlayn NKM tizimi va elektron hisob-faktura platformasi joriy etildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki:

- soliq tushumlarida ijobiy o'sish kuzatilmoqda;
- tekshiruvlar soni optimallashtirilgan;
- ma'muriy jarayonlar soddalashtirilgan.

Biroq axborot tizimlari integratsiyasining to'liq emasligi va kiberxavfsizlik masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda.

Munozara

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni soliq nazoratiga joriy etish fiskal barqarorlikni ta'minlashning samarali vositasidir. Xalqaro tajriba raqamli monitoring tizimlari yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishini tasdiqlaydi.

O'zbekiston sharoitida modernizatsiya quyidagi ustuvor yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq:

1. Yagona integratsiyalashgan soliq axborot platformasini yaratish;
2. Sun'iy intellekt asosida risk-baholash tizimini kengaytirish;
3. Blokcheyn elementlarini pilot loyiha sifatida joriy etish;
4. Soliq xodimlarining raqamli kompetensiyalarini oshirish;
5. Kiberxavfsizlik infratuzilmasini mustahkamlash.

Xulosa

Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq nazorati va monitoring tizimini modernizatsiya qilish davlat moliya siyosatining strategik yo'nalishidir. Real vaqt monitoringi, Big Data va sun'iy intellektga asoslangan risk-tahlil tizimlari byudjet

barqarorligini oshirish, soliq intizomini mustahkamlash hamda yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish nafaqat texnologik yangilanish, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi institutsional islohot sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. Soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha rasmiy hisobot. – T., 2023.
4. OECD. *Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies*. – Paris: OECD Publishing, 2023.
5. IMF. *Digitalization in Tax Administration*. – Washington, DC, 2022.
6. World Bank. *Digital Government and Tax Reform*. – Washington, DC, 2021.
7. Bird R., Zolt E. Technology and Taxation in Developing Countries // *National Tax Journal*. – 2018. – Vol. 71(1).
8. Keen M., Slemrod J. *Rebellion, Rascals, and Revenue*. – Princeton University Press, 2021.
9. OECD. *Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration*. – Paris, 2020.
10. European Commission. *Digital Transformation of Taxation*. – Brussels, 2022.
11. Inland Revenue Authority of Singapore (IRAS). *Annual Report 2023*. – Singapore, 2023.
12. Korea National Tax Service. *Hometax System Report*. – Seoul, 2022.